

angažovanje ili intelektualac

Bernard — Henry Lévy, »POFVALA IN TELEKTUALACA«, Radionica SIC, Beograd 1988.

nebojša kuzmanović

»Kampanja protiv intelektualaca počinje.«
Tin Ujević

Da li su intelektualci položili zakletvu Mephostophiles-u? Dvadeset i četiri godine »spekulativnog« života su iscurile. Duša se davolu mora predati, a više se ne može biti ili dobar ili loš Hrist, jer više nema tko da dode sa Jelisejskih polja na dubrište, iza kuće, da bi video rastrganog praintelektualca.¹

Po Lévy-u se ta rastrganost dešava u poslednjih dvadeset ili dvadeset i pet godina. Vreme ugovora je isteklo, krv se već osušila, a intelektualci »nisu nikad imali slično osećanje nestvarnosti«, jer vide kako njihovo mesto na svetskoj pozornici zauzimaju »nove zvezde iz sveta biznisa, šansone ili spektakla«.

Proces masifikacije kulture je doveo intelektualca pred svršen čin. Civilizacija neumitno propada, a on, iako je svestan »nesreće velikih razmera« kojoj prethodi propadanje klerika, ništa ne može učiniti za spas civilizacije. Pozornica gori, publika aplaudira, jer u tome vidi svoju avan-gardnost, a ne vidi da su je plameni jezici već zahvatili.

Kako intelektualci gledaju na ovo propadanje? Povlače se! Jedni se demagoški busaju u prsa, a drugi se akademski, nemoćno, dure. Međutim postoje, a to su oni za koje Lévy pleđira, i treći čije je »prisustvo u modernom političkom ključu demokratije«. To su intelektualci »trećeg tipa« koji znaju da »davo televizije« ne mora biti strašan ukoliko se upregne u svoja kola. Čini se, da je to prvo shvatio Umberto Eco, iako ga Lévy u svojoj pohvali ni jednom ne spominje.

Banalizaciji kulture su kumovali »strukturalizmi«, epistemologije, arheologije (M. FOUCAULT-a) time što su sve objekte kulture, koji su raznoliki, počeli svoditi na isto »epistemično postojanje«. Tako se kultura sve više »razblažuje«. Ona doduše ne umire, ali samo postojanje više od dvestopedeset definicija kulture pokazuje da ona »prvi put u svojoj istoriji nema više definiciju«.

Po Lévy-u, intelektualci su sami potopili svoje brodove, oni su »pri punoj svesti objavili svoju sopstvenu zaludnost«. Oni su protestovali i protestuju protiv ugrožavanja prava čoveka, ali se to po Lévy-u dešava uz osmeh, uz »religijuznu konsenzusa«.³

Intelektualcima nedostaje clasc kojim bi izbegli ostanje u »teroru polja sporazumevanja«. Nedostaje im slika Aušvica, Gulaga, Južne Afrike, Kineskog mora, Kosova koja će ih kao noćna mora svakodnevno progoniti. Ili kako kaže Ivo Montand »Svakog dana pomislim na Gulag kao što se drugi mole Bogu.« (André Glucksmann, Glupost).

Neprestani sukob i trvenje je zadaća intelektualca trećeg tipa. On se mora boriti sve dok postoji i jedan porobljeni na svetu. Manifestativna humanost, koja se iscrpljuje u trenutku, »u povodu« ne može spasiti čoveka, jer je Moloh nezajzljiv.

Po Lévy-u, intelektualci trećeg tipa to mogu i ostati samo ukoliko su »slobodni strelci«, ukoliko su izvan partije i ukoliko su iznad javnog mnjenja. Oni se moraju suprotstavljati religiji većine. Kada većina prihvati tvoju ideju ti se okreni protiv svoje ideje, jer većina nije kriterij istinitosti. Sada se nalazimo pred aporijom: Intelektualac je »ključ demokratije«, a demokratija je u svom praktičnom ospoljenju ipak vladavina. I to vladavina većine nad manjinom. Ako je intelektualac protiv glasa većine, onda je i protiv demokratije. A opet, on to i nije, jer je protiv vladavine glasa manjine nad većinom. Ideja koja zahvata većinu može imati oblik harizme, a onda se mora javiti nova koja će

joj protusloviti i tako virculus vitiosus. Gde je izlaz?

Po Lévy-u u komplikovanju u složnjavanju sveta, jer »gotovih repšenja nema«.

Za Lévy-a su intelektualci samo funkcije koje nam signaliziraju da se sprema oluja. One nam kažu i kako da se od oluje zaštitimo, ali kišobran ipak mora svako sam otvoriti.

Lévy je sačinio veoma zanimljivu tipologiju intelektualca. Ona nam se čini zanimljivom, makar samo i zato što će se svako ko bude ovo čitao uhvatiti u zamci kako sebe svrstava u neki od tih tipova.⁴

Mazohistički klerik želi u sebi da uništi intelektualca, pa njegovo angažovanje ima oblik samoubistva.

Pošten klerik svojom angažovanošću vraća dug svetu »jer zna kojim se hlebom hranio«.

Megalomanski klerik smatra da je za sve zlo i bedu u svetu on lično kriv, jer se ne bori dovoljno.

1 Historia von D. Johann faustten dem weitbeschreyten Zauberer und Schwarzkünstler, Hrg. Richard Benz, Philipp Reclam Jun., Stuttgart 1977.

2 Lévy termin klerik preuzima iz srednovekovne tradicije, a klerik etimološki znači »najbolji deo Boga«.

3 Tako misli Claude Lévy-Strauss, koji ne želi da kaže ništa povodom problema Nove Kaledonije jer to nije u njegovoj kompetenciji. B. H. Lévy, str. 28.

4 Iako Lévy ne želi da se bavi »divljom psihoanalizom« on to upravo čini sa čitaocem svog teksta, kao interpretatorom, čime smo svi uhvaćeni u »komunikacijski žrvanj«.

5 Koji tip klerika bi V. Sutlić izabrao za sebe (kada dobro zna da M. Heidegger zna za »ideju« A. Hitlera iz »Mein Kampf-a« da je pogreška carske Nemačke to, što nije dala na početku prvog rata pogubiti 10.000 do 15.000 Jevreja »stavivši im glave pod otrovan plin«, a uprkos tome prihvata »Rektorat 1933.«, kada kaže: »Ein Philosoph ist für ein Volk, für ein Reich und einen Führer.« Malarmé je govorio prijateljima da je jedina bomba koju on poznaje knjiga, ali je ipak, »a to se ne zna dovoljno bio angažovan na strani Dreifusa«.

sociologija pola — zar ne?

Žarana Papić, »FEMINIZAM I SOCIOLOGIJA«, IIC SSO Srbije, Beograd, 1989.

nenad đuretić

Niko ne sme biti sredstvo za ciljeve drugog čoveka, tako da su svi ljudi izjednačeni kao ciljevi i da su jedino ciljevi, a nikada sredstva jedni drugima.

Immanuel Kant

Ima pitanja koja svojom neuralgičnošću i sumom predrasuda koja ih prati izazivaju niz kontraverzi, intelektualnog resantimana, a, pokatkad, otvoreno i javno negodovanje kada se o njima vodi iole ozbiljniji disput. U ta, ne baš prijemčiva pitanja, ubrajamo i problem feminizma, njegovog odnosa prema društvu i mogućnostima da se iznade jedna prirodna spona između same teorije o društvu i feminizmu.

Dakako, kao i u golemom broju pitanja sociološkog i političkog promišljanja, u svetu su se i po pitanju feminizma, mnogo ranije nego li kod nas, zarodile debate i raspre o položaju i ulozi žene u istorijskom razvoju društva. To se, pre svega, odnosi na period u poslednje dve decenije, gde se feminizam uključuje, sa svojom izazovnošću i aktualizacijom problema polne nejednakosti, u jedan opšti, sociološki mega-trend, pojavu novih društvenih pokreta. U našoj zemlji nije bilo, sve do sredine sedamdesetih godina, nekog značajnijeg interesovanja za probleme ovoga tipa, tako da se dugo vremena zadržavala izvesna podozrivost, pa, i, rigidni tradicionalizam u samom pristupu problematizovanju ovog pitanja.

Tek početkom osamdesetih godina počinje stidljiva ali osetna aktivnost pojedinih feminis-

Paranoidni klerik se angažuje bez nade »samo da bi dobio oprostaj«, jer ga muči spoznaja da li je umetnik odgovoran za Weltschmerz.

Klerik u papučama, naravno, ne želi neprilike i »zna da treba da igra ulogu humaniste, koji voli sve ljude podjednako, da bi ga ostavili na miru«. Da li ovaj tip prevladava?

Prepreden klerik zna da će se sve na kraju doznati i zbog toga se angažuje. On je oprezan, angažuje se i sprema alibi za Strašni sud.

Ovdje se Lévy prestaje šaliti. Ali prekasno, jer je njegova šala postala zbiljom koja sada može biti samo cinizam.⁵

Lévy-ev intelektualac mora da ima »izdajstvo u krvi«. On mora biti sumnjiv, neodređen, nesiguran, kolebljiv, zbunjen da ne bi ostao u vlasti Jednog koje već sutra vodi u totalitarost. Intelektualac se mora odreći »Lakoće prazne pobune«, ako ne želi da i dalje bude sa-vetnik vladara. Lévy nam naprestano dovikuje »nikada, zaista nikada nećemo više ići u Sira-kuzu« da služimo vladarima, da se ne bismo nadali i pri tom tapkali u mestu. Svi oni koji se nadaju svesno gube predestinirano pravo na budućnost, jer se budućnost jedino zahvata volens-nolens iskorakom (Koji danas može imati i izraz »ravnodušja«, Lyottard iz užljebnosti. Nada nas pretvara u one koji čekaju. Oni koji ne traže bivaju pronađeni — kaže Kafka, a to nas ipak obavezuje da tražimo pa makar i ne nalazili.

Da li je B. H. Lévy »nonšalantan«? Moguće je samo jedan odgovor: Jeste, ali nije.

kinja kod nas, a, u izvesnoj meri, i određena recepcija članaka i knjiga, pa i teorijska produkcija naših teoretičarki feminizma. Na tragu tih teorijskih pomaka nalazi se i knjiga Žarane Papić »Feminizam i sociologija«. Autorka istražuje mogućnost međusobne interakcije i sociologije i feminizma, a, nakon nesumnjivog, egzaktnog utvrđivanja njihovog upadljivog uticaja, propitivanje perspektive »ženskih studija«, i, uopšte, situiranje ženskog pitanja u sociološku nauku sa određenom kritičkom optikom prema samoj sociologiji i njenom odnosu prema feminizmu. Svakako, čitalac ne ostaje prikraćen i za jednu dimenziju budućnosti, odnosno za anticipaciju ženske perspektive u sociologiji, niti za jedan lapidaran prikaz doprinosa ženske perspektive sociologiji. No, da bismo dali jezgrovit prikaz najmarkantnijih linija razmišljanja autora, moramo poći redom koji čini samo fizionomiju knjige.

Zanimljivo je da se na samom početku knjige ističe da dinamiziranje interesovanja i sve veća prisutnost problema »asimetrije polova« u sociologiji, potaknula kritička delatnost feministkinja i njihov radikalnan raskid sa »poretkom očiglednog«, a nikako, teoretičari i istraživači sociološke vokacije, koji su taj problem i dalje tretirali efemernim. Kažemo zanimljivo, je upravo začudno kako je jedan problem kao što je problem društvenog, a ne samo biološkog ili antropološkog postlavanja žene, mogao toliko dugo vremena biti pod »teorijskim embargom« nauke koja pleđira na sveobuhvatan uvid u zakonitost razvoja društva i fenomena koji prati istorijski hod. Ta »nagluvošt« i kratkovidost sociologije govori i sugerira

ra, da je ono što autor bezmalo stalno potcrta-
va, moralo doći do razmicanja granice objek-
tivnosti sociološkog saznanja i do detroniranja
neodržive premise o vrednosnoj neutralnosti
sociologije. Samo takvim pristupom mogli su
se novi društveni pokreti, osobito feminizam,
odupreti daljem kolonizovanju zadate matrice
društvene podele, koja je htela da petrificira tu
istorijski Nedelikatnu i potrošenu formulu-mi-
nimiziranje problema društvenog statusa žene.
Stoga je, simultanim tokom, krenula utakmica
na organizacionoj i teorijskoj ravni, za što
šire učešće žena u organizovanom politič-
kom životu a, istodobno i za, što snažnije eta-
bliranje u široku gamu problema kojim se so-
ciologija bavi. Ono što na organizacionom planu
čini osobenost ženskog pokreta, jeste pojava
»ženskih studija« (ili »studije žena o ženama za
žene«) koje svojom pojavom izazivaju dosta po-
mućenih i neodređenih referenci. Obzirom na
to, jasno je zašto je kod pristaša održivost
»muške paradigme« njihova pojava primljena
sa izvesnim uzmakom, ali, takva avantura je,
istodobno, stvorila i niz problema naplavi fe-
minističkog aktiviteta, tako da su se mnoge
stvari dodatno usložnjavale. Pre svega, moguć-
nost uključivost u red postojećih akademskih
disciplina, potom, pitanje predmeta istraživa-
nja (njegova saobraćenost sa postojećim disci-
plinama ili posebnost predmeta istraživanja
— nezavisne studije), mogućnost sociologije
roda (gender) uprkos sociologiji pola, odnos
studija prema pokretu, i niz, deriviranih ili,
pak, veoma bitnih pitanja.

Na temelju ovih pitanja i dilema Žarana
Papić nam predočava niz teorijskih obrazaca i
razmišljanja, da bi nam na kraju izrekla tezu
za koju optira — da je neki »celovitiji uvid i sin-
tetička redefinicija« moguć tek u novoj »opštoj
perspektivi« kojom bi se prevazišle fragmentar-
ne »istine« svake discipline. Ali, pre negoli pro-
slovimo o mogućnosti teorijskog fundiranja
doprinosu pomenute »opšte perspektive«, tre-
ba ponešto reći i o sociologiji koja je pod oš-
trim rendgenskim okom novog feminističkog
vala. Već smo natuknuli da su, sociološka mi-
sao i razna teorijska pregnuća iz ovog dome-
na, ostala podosta frivolna za neko ozbiljnije
promišljanje o ženi, jer je dolazilo do raznih
uproščavanja (apostrof na biološkom poslen-
stvu žene) pa i do agresivnog pojednostavljiva-
nja tipa, socijalizam = oslobodenje žena. Nuž-
no je istaći, da su i sami klasici marksizma svo-
ja promišljanja i rešenje problema videli u sa-
mom nervu proizvodnog procesa, u radu, ma-
da su rešenje društvenog postvarenja žene do-
sta načelno tretirali i to u kontekstu šireg pro-
mišljanja o nekom budućem, dezalijeniranom
društvu. Da to ostane samo dobar i valjan be-
deker za dalje korisne, tragalačke napore u di-
socioiranju postojeće dihotomne podele, a nika-
ko, za približavanje jednom humanijem soci-
jalnom epilogu, postarala se postojeća ideolo-
gija polnih uloga. Ona je dugoročno tvorila či-
tav galimatijas pogrešnih predstava o odnosi-
ma polova i ženskoj društvenoj misiji te, svo-
jim sporadičnim, parcijelnim pristupom one-
mogućavala jednu minuciozniju analizu i po-
šteniji pristup tangiranju tog problema.

Kada to imamo u vidu, uz prethodno na-
pomenute negacije i nedaće, te stalnu »anate-
mu«, razumljiva je skoro seizmografska osetli-
vost feministkinja na dugi period društvene i
sociološke intaktnosti za »ženska pitanja« i nji-
hova težnja za begom od prsta sudbine. Naim-
e, otuda nije ni čudno, već pomenuto traže-
nje pomeranja granice objektivnosti sociološk-
kog saznanja i njene vrednosne neutralnosti, a
svakako, da su tim naporima konkretan dopri-
nos dali novi društveni pokreti, boreći se pro-
tiv svake vrste dominacije a, nadalje, za pravo
manjina u sociološkoj nauci.

Taj novi zamah, ta obnova i »vaskrs« za-
tomljenih i uzurpiranih energija i perspektiva,
ima svoju inkarnaciju u tendiranju da ženske
studije izluče novu perspektivu sociološkoj na-
uci, i vrate joj izvesnu životnost i neophodnu
recentnost. Upravo stoga, reći Vjerana Katur-
narića da »između ženskog i muškog gledišta
na društvo postoji napetost a ne statička uda-
ljenost« govore o neophodnosti i uverenju da
immanentno svojstvo ženskog pokreta — eman-
cipacija društva, može biti aktivan princip za-
jedničkog delovanja ženskog pokreta i onih
koji imaju, uslovno rečeno, muški tradicional-

ni kod. Tako da je, posle perioda teorijskog se-
dimentiranja u odvojene i nezavisne studije,
došlo je do otvorenog diskursa sa tradicional-
nim znanjem i impliciralo jedino moguću opciju,
da u jednoj analitičkoj sintezi, sa ostalim
disciplinama, može doći do otvaranja jedne
OPŠTE PERSPEKTIVE. Nesumnjivo da otvara-
nju i utemeljenju takve opšte perspektive može
doprinesti samo proces transcendiranja podele
javnog i privatnog, demitologizacija materin-
stva, odsustvo daljeg hipostaziranja postojećih
oblika porodice i na kraju, konačno vaspostav-
ljanje prakse da žena bude subjekt a nikako,

objekt bilo kakvog društvenog i naučnog dis-
kursa.

Svedeno, po našem ubedenju, ova knjiga
ima vanredno veliko značenje u smislu daljeg
proboja ženske perspektive u fokus društve-
nog istraživanja i delanja, sa jednom sugestijom,
da je svakako mogla biti bogatija ilustraci-
jama iz odviše duge, antagonizmom obeležene,
prakse pomenute dihotomne podele. Nama
svima za krajnji nauk, ili, pak, kao opomena
ostaju reči Ive Andrića: »Žena stoji kao kapija,
na izlazu i ulazu ovoga sveta«.

postmoderne igre

Zoran Skoko: KRALJICA PEĆI, »Žiža«, »Zajednica književnika Pančeva, Pančevo, 1988; Dragoslav Lacković: TIŠINA MATEMATIKE, »Žiža«, Zajednica književnika Pančeva, Pančevo, 1988.

zulja daki

U prvim decenijama dvadesetog veka veli-
ki mudrac Hose Ortega i Gaset pisao je u svo-
jim esejima i dnevniku »El Sol«:

»Ono što mi tu izgleda očigledno to je da je
naše vreme karakteristično po izuzetnoj pre-
vlasti mladih... Ne znam da li će taj trijumf
mladosti biti jedan prolazni fenomen ili jedan
čvrst stav koji je zauzeo ljudski život i koji će
označiti celu jednu epohu.«

Obazriva prognoza Hose Ortege i Gasete
pokazala se tačnom u onoj meri ukoliko se taj
novi život »in modo juvenutis« uspeo oslobodi-
ti leta u začaranom krugu i prhnuti iznad ure-
denog vrta viševakovnog ljudskog saglasja.
Neprepuštanje inicijative rukama onih koji su
mladost osećali kao prekoračenje onog što je
dopustivo, bilo je osnovno obeležje tog trijumfa,
koji se potvrdio i u različitim oblicima lite-
rarnih diskursa. Pred nama su dva primerka
iz mnoštva godišnje literarne produkcije prve
knjige, koji još uvek nisu tačan pokazatelj viso-
kog kvaliteta i spremnosti mladih autora.

Osnovni ton prvih pesničkih zbirki pesni-
ka Zorana Skoka »Kraljica Peći« i Dragoslava
Lackovića »Tišina matematike« je ton rezigna-
cije, dezorijentacije, poraznog gubljenja snage
i neverice, protkan britkim slikama i bljescima
uništenja. Taj osnovni ton ukazuje nam na »post-
moderne« igre koje isprobavaju u svojim sti-
hovima ovi pesnici. Jer, ako se izrazimo kraj-
nje uproščeno, »postmodernim« se, prema Ža-
nu-Fransoa Liotaru, smatra »nepoverenje pre-
ma metanaracijama. To nepoverenje je bez
sumnje posledica naučnog napretka, ali i taj
napredak ga, sa svoje strane, pretpostavlja. Sa
zastarevanjem metanarativne osnove naročito
se podudaraju kriza metafizičke filozofije i kri-
za univerzitetske institucije koja je od nje zavi-
sila.« Pri tome ne treba zaboraviti da je upravo
trijumf mladosti porodio na svetlost dana du-
binu poremećaja nekih osnovnih kategorijal-
nih vrednosti u širim evropskim krugovima i
ukazao na pomenute krize.

Poezija Zorana Skoka zaronjena je u sva-
kodnevno, fragmentarno, razgrađeno nizanje
najčešće bezimernih »šupljina, knjiga brojeva,
pisama, čekanja, paukova, leptira, slika«. Ona
je »depoetizirana poezija«. Nazvati je »elegan-
tnom«, »lepršavom« ili »duhovitom«, izazvalo
bi mnoštvo pitanja i potpitanja ukoliko se ovim
odredbama ne odrekne željena kategorijalna
vrednost. U pesmi »Puteljak« Zoran Skoko ka-
že:

»detinjasto je
ne biti umoran
ne biti najumorniji među
umornima«

To, a ne povremeni mitski valeri, ključ je
koji otvara poeziju ovog autora, koji na odre-
đenim računskim matricama inputa/autputa
ispisuje »postmodernu« šifru i »kod« svog oso-
benog rukopisa.

Dragoslav Lacković, potpisujući se u poe-
ziji kao »vizionar/ispod imena slike hramova-
/slike gladnih gradova pustinja«, beleži »sajne
proračune«, što »radaju se u tišini matemati-

ke« i lamentuje nad »sajnom proračunskom
tehnikom/među tajnama koje su to prestale
da budu«. Jezičke »postmoderne« igre Dragos-
lava Lackovića su, kako bi rekao Žan-Fransoa
Liotar »igre s potpunom informacijom u datom
trenutku«. Princip je jednostavan: to je da
publika ima slobodan pristup kompjuterima i
bankama podataka. Dobijajući tako informaci-
je koje joj nedostaju, ona bi bila u mogućnosti
da donosi kompetentne odluke i da govori »o
produktivnosti o zapošljavanju o ideologiji«, »o
mercedesu, vikend kući, bazenu«, i o mnogim
drugim dramatičnim igrama i potresima, kao
što to čini njen »postmoderni« savremenik
Dragoslav Lacković.

Poezija Dragoslava Lackovića u smislu,
kako poetske supstancijalnosti, tako i izgrade-
nosti, ispisanosti jezičkog izraza, otišla je ko-
rak dalje u odnosu na poetičke oznake Zorana
Skoka. Poeziji i jednog i drugog autora može
se zameriti formalno siromaštvo i neumeće
utoliko što pesnik igrajući se neuhvatljivom i
neuništivom jezičkom materijom ne »postupa
s tihim oprezom i tačnošću«, ne bira pravu reč
i »bez sprovednog pojma«. U svom radu na uz-
nemiravanju jezika ovi pesnici se moraju oslo-
boditi skupih naslaga banalnog, opšteg i bes-
prizornog, da bi jezički potez koji povlače u
»postmodernim« igrama značio istovremeno
zadovoljstvo, i njima i njihovim čitaocima.

Književni časopis Filozofskog fakulteta
»To jest«

Književna omladina Novog Sada

raspisuje

KONKURS

POvodom proslave Dana mladosti

za rukopis pesničkih i prozних tekstova.

Pravo učešća imaju autori do 27. godina
starosti, širom Jugoslavije.

Rukopise slati u 1 primerku na srpskoh-
rvatskom jeziku sa punim imenom i prezi-
menom i adresom stanovanja, najkasnije
do 30. maja na adresu:

Književna omladina Novog Sada
Bulevar Marksa i Engelsa 5
21 000 Novi Sad
(uz napomenu: za Konkurs)

Rezultati Konkursa će biti objavljeni u
sredstvima javnog informisanja do 31. maja
1989. godine.

Nagrađen rukopis će biti objavljen tokom
tekuće godine.